

KÉSŐ BRONZKORI KINCSEK FELDERÍTÉSE, MENTÉSE ÉS ÉRTELMEZÉSE (szakmai beszámoló)

1. Bevezetés

A 2015-ben indult kutatási program fő célja a Magyarország területén földbe került késő bronzkori bronz- és aranykincsek felderítése, feltárása és dokumentálása, valamint az elrejtés okának, motivációinak minél szélesebb körű vizsgálata volt.

Kutatómunkánk szorosan kapcsolódott a 2008 és 2012 közt zajlott OTKA projektünkhöz, amely elsőként próbált meg tudatos felderítők munkával érintetlen bronzkori depóleleteket felfedezni és feltárni. Újabb projektünk során a korábbi kutatóprogramban kidolgozott módszereket tovább finomítva, a depókat rejtő lelőhelyek és az egyes deponálási cselekmények minél komplexebb megismerésére próbáltunk fókuszálni: a kiválasztott területeken LIDAR felvételekre és megelőző intenzív terepbejárásra alapozott szisztematikus felderítést végeztünk. A korábbinál jóval nagyobb hangsúlyt fektettünk a depók felderítése mellett a kisebb, szórvány fémtárgyak felgyűjtésére és térképre vitelére. Ezen kívül a fontosabb lelőhelyeken nagyobb felületű kutatószelvényekkel vizsgáltuk meg az ott felfedezett kincslelet környezetét és valós leletösszefüggéseit.

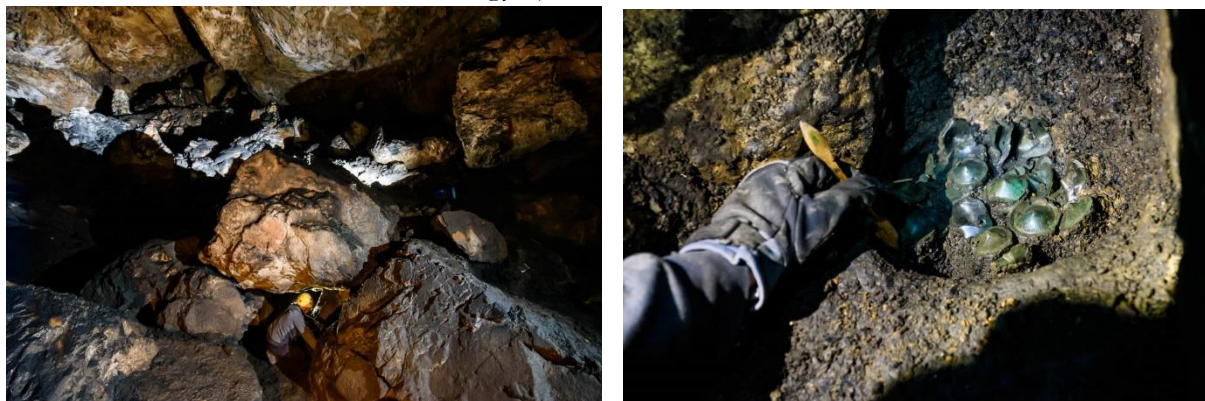
Munkánk során kiemelt szempont volt, hogy elsősorban olyan lelőhelyeket vizsgáljunk át, amelyeket az egyre növekvő illegális fémkeresőzés, illetve bizonyos esetekben az intenzív erdőművelés és a mezőgazdasági munkák miatt veszélyeztetettek és fokozottan fennáll a lehetősége annak, hogy rövid időn belül megsemmisülhetnek a rajtuk megőrződött őskori leletgyűttesek.

2. A program során kutatott lelőhelyek és leletek bemutatása

A 2015-től 2019-ig tartó öt kutatási évadban 38 lelőhelyen végeztünk terepmunkát: 1 aranykincset, 9 bronzkincset, valamint 4 darab vastárgyából álló depót tártunk fel. Ezek mellett kb. 2300 db késő bronzkori és kora vaskori fémtárgyat is sikerült felderítenünk, és koordinátával ellátva felszednünk. 4 lelőhelyen komplex, ásatással egybekötött kutatást is végeztünk.

2.1. Késő bronzkori depóleletek

Aggtelek-Baradla barlang (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). A felderítés során több mint 80 darab, régészeti korú, zömében késő bronzkori fémtárgyat gyűjtöttünk és dokumentáltunk. Számos bronzkori töredék mellett előkerült egy bronzkarperec, egy lándzsahegy, egy borotva, két tokosbalta is és sikerült felderítenünk egy újkőkorra keltezhető csontvázas temetkezést.

1. ábra. A Baradla-barlangban 2018-ban előkerült bronzkincs eredeti helyzetében.

Mindezek mellett feltártunk egy 8 aranyékszerből álló kincsleletet, valamint egy 55 darab bronzveretből álló depóleletet is. 2019-ben az ún. Róka-ágban végeztünk egy nagyobb ásatást, ahol újkőkori és bronzkori rituálékhoz kapcsolódó edényeket és ételmaradványokat találtunk. Az általunk feltárt régészeti jelenségek egyértelműen arra utalnak, hogy a barlang tereiben az újkőkori és a késő bronzkorban rituális cselekmények zajlottak: egyaránt számolhatunk itt szertartásos lakomákkal, temetkezésekkel és áldozati adományok elhelyezésével.

Ecseg-Bogdány-dűlő (Nógrád megye). 2016 februárjában egy bejelentést kaptunk arról, hogy két helyi lakos bronztárgyakat talált a falu határában. A megtalálást követő napon a helyszínre utaztunk a leletegyüttes hitelesítésére és dokumentálására. Kiderült, hogy egy bronz bográcsban több mint 40 bronztárgy lett deponálva. A bogrács unikális darab: a Kr.e. 13-12. századra keltezhető ritka forma, amelyből mindössze két példány ismert a Kárpát-medencében. A depótól kb. 400 méter távolságra sikerült egy késő bronzkori települést lokalizálnunk, rajta töredékes bronztárgyakat találtunk. Munkánk során egy három rézeszközből álló középső rézkori leletegyüttest is felderítettünk.

2. ábra. Az ecsegi depó bronz bográcsa.

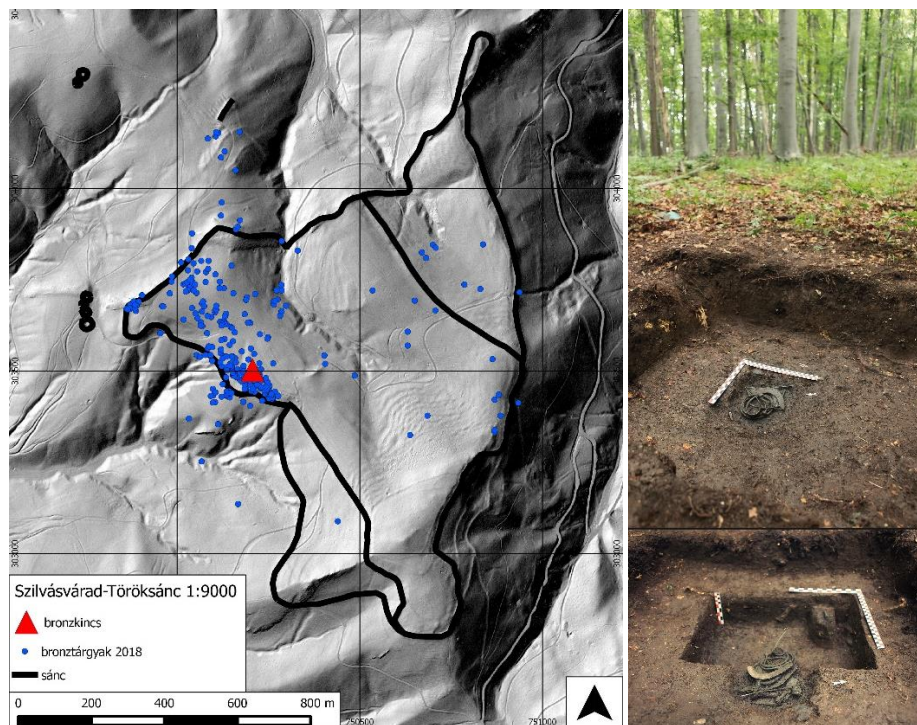
Mezőberény (Békés megye). Egy, a szántásban előkerült kardmarkolat töredék lelőhelyén fémkeresőműszereink segítségével egy két csészésmarkolatú kardot tartalmazó kincsegyüttest tártunk fel. A Kr.e. 10. századra (HaB1 periódus) keltezhető, díszített markolatú és pengéjű kardokat a szántás kimozdította, de a rituálisan szétört fegyverek minden darabját sikerült feltárnunk. A depó környezetében intenzív terepbejárást végeztünk. Kiderült, hogy sem a depó közvetlen környezetében, sem pedig a körülötte lévő kb. 3 km átmérőjű zónában nincsenek késő bronzkori települések, így a tárgyakat lakatlan térségben helyezték el.

Oltárc-Márki hegy (Zala megye). A lelőhelyen egy helyi lakos bukkant rá egy több mint 70 tárgyat tartalmazó kincsleletre gombagyűjtés közben. 2015 júniusában a kincs előkerülési helyén kutató szondát ástunk, tágabb környezetében pedig fémkeresős felderítést végeztünk, amelynek során a leletegyüttes további darabjait sikerült megmentenünk és egy késő bronzkori települést is lokalizáltunk. Átkutattuk az oltárci depó környékén nyilvántartott késő bronzkori lelőhelyeket is – így például az *oltárc-várdombi* erődtített települést –, hogy lehetőséget teremtsünk a depólelet helyének a beillesztésére az egykori települési struktúrába.

Szeged-Gyálarét (Csongrád megye). 2017-ben a szeged-gyálaréti határban egy szántott területen egy összegyűrt arany lábvértet talált egy helyi lakos. A lelőhelyre a következő napon szálltunk ki, ahol fémkeresőműszereinkkel megtaláltuk a lábvért hiányzó részét és ezen kívül még 7 aranyveretet. A depólelet környezetében az év folyamán további szisztematikus

fémkeresőműszeres felderítést, egy geofizikai kutatást, valamint egy 20x20 méteres szelvényben hitelesítő ásást végeztünk.

Szilvásvárad-Kelemenszéke (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). Az általunk 2006 óta kutatott erődített településen fémkeresőműszeres felderítést, magnetométeres geofizikai vizsgálatot és ásást egyaránt magába foglaló komplex kutatást végeztünk. A 170 hektáros terület átvizsgálása során több mint 350 késő bronzkori bronztárgyat és tárgytorodékot gyűjtöttünk össze, továbbá találtunk egy 51 bronzfegyverből, eszkből és ékszerből álló, a Kr.e. 11. századra keltezhető depóletet is.

3. ábra. A szilvásvárad-i erődített település térképe a feltárt fémleletekkel és a 2018-ban előkerült 2. depó.

A fémkeresőműszeres kutatás során bejárt felszíneken dokumentálva lettek a felszínen látható őrlőkövek is, amelyek szóródása világosan kirajzolja a településnek azokat az egykori háztartásait, ahol a gabonafeldolgozás koncentrált. A geofizikai eredményeket felhasználva a település egy intenzíven belakott zónáját kutatás-szelvényekkel is vizsgáltuk. Ennek a munkának a keretében, a földvár előterében sikerült egy késő bronzkori hamvasztásos temetőt lokalizálnunk. A deponálási táj komplex kutatásának és a LIDAR felvételek használatának legmeglepőbb felfedezése egy egyedülálló, föld és kőtöltésekből kialakított, óriási lovat formázó építmény megismerése volt. Az újonnan készített LIDAR felvételek segítségével tovább lehetett pontosítani a lelőhely kiterjedését és a hozzá kapcsolódó régészeti objektumokat, így újabb összetett sáncrendszereket és eddig ismeretlen halomsírok váltak felismerhetővé.

Telkibánya-Cserbegy (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). Az általunk már korábban is kutatott késő bronzkori erődített településen egy újabb, az erózió által szétterített, nyersanyagöntecsekből és karikákból álló depót és 52 darab szórvány bronztárgyat találtunk. A késő bronzkori tárgyak mellett nagyobb számú kelta bronz és vastárgyat is felgyűjtöttünk a sáncokkal övezett területen belül. Az elmúlt években itt nagy károkat okoztak a fémkeresőműszeres rablók, nyomaikat dokumentáltuk.

Tiszainoka (Szolnok megye). Az itt előkerült depó első darabjait néhány éve egy juhász találta meg, így a lelőhelyet mi már csak hitelesíteni tudtuk. Terepbájarásaink és fémkereső kutatásaink

során kiderült, hogy a Kr.e. 12. századba keltezhető, tokosbaltákat, sarlókat, szárnyas baltákat, fűrészeket és nyersanyaglepenyeket tartalmazó bronzkincs az egykori településektől távol lett deponálva.

Zalaszentiván-Kisfaludi-begy (Zala megye). A késő bronzkori erősített település egy 3,5 hektáros részén egy 25 tárgyból (sarlók, fűrészpengék, karspirálok, karperecek és öntőlepenyek) álló késő bronzkori (HaA1) kincsegyüttest tártunk fel. Az összetettebb felderítést a terület beépítettsége megakadályozta.

2.2. Vaskori depóleletek

Cserépfalu-Mésztető (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). A kora vaskori erősített településen egy a kora vaskor idején történt ostrom nyomaira bukkantunk. Erre az általunk itt felderített, 50 darab jellegzetes preszkíta nyílvevő utal, amelyek nagy része a települést lezáró sánc előterében került. A nyílhegyeken kívül egy vaskarperecekből és szkíta kori üvegyöngyökből álló, egyedülálló depóleletet is találtunk kutatásaink során.

4. ábra. Korai szkíta depólelet bontása Cserépfalu-Mésztető erősített településén

Velem-Szent Vid (Vas megye). Az egyik leghíresebb és legrégebben kutatott magyarországi őskori erősített településen elsősorban annak veszélyeztetettsége miatt kezdtünk kutatni: célunk az volt, hogy a teljes kirablása előtt minél több tárgyat tudjunk eredeti helyén felgyűjteni és múzeumba juttatni. Az erősen kirabolt lelőhelyen, a mindenütt látható bolygatások ellenére több mint 300 késő bronzkori, vaskori fémtárgyat sikerült dokumentálnunk. Az őskori tárgyak mellett egy számszerű nyílhegyek által jelzett középkori ostrom nyomát is lokalizáltuk. A sáncokkal övezett területen belül feltártunk három jellegzetes kelta mezőgazdasági vaseszközöket tartalmazó depólelet is.

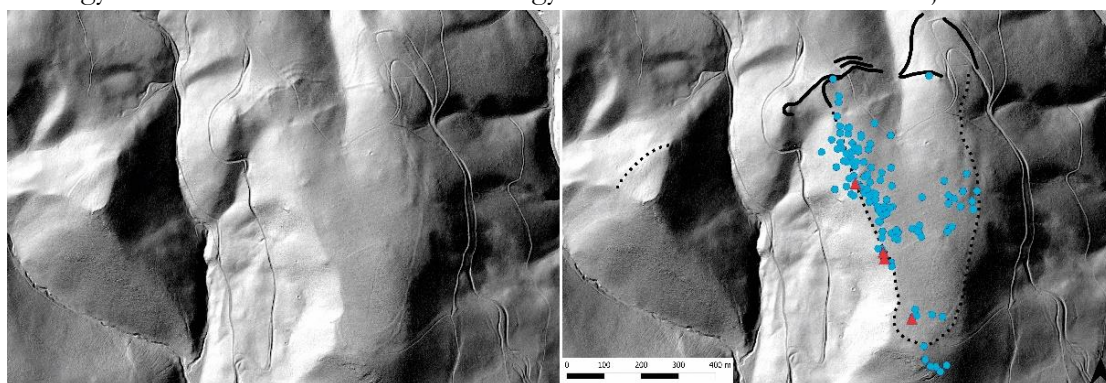
2.3. Intenzíven kutatott, de depót nem tartalmazó lelőhelyek

Aggtelek-Pérecs-barlang (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). A régészek által még nem kutatott barlangot és környezetét is átvizsgáltuk. A barlang körül telellyomokat nem találtunk, de a barlang erodált betöltésében sok kerámiát gyűjtöttünk. Fémtárgy nem került elő.

Baks-Temetőpart (Csongrád megye). Folytattuk az előző években már kutatott lelőhely fémkeresőműszeres vizsgálatát. Munkánk során újabb 31 darab bronztárgyat sikerült összegyűjtenünk a Gáva-kultúra időszakában lakott település felszínén.

Bódvaszilas-Nagy-Bene bérc és Bába-völgyi víznyelők (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). A 2006-ban, egy meredek sziklaoldalon feltárt kincsegyüttes tágabb környezetét vizsgáltuk át, de újabb bronztárgyakat nem találtunk. A kincsegyüttestől kb. 500 méterre, az itt elhelyezkedő három nagy víznyelő környékén azonban sikerült egy közepes intenzitású, kb. 2 hektár nagyságú, erdővel fedett, késő bronzkori nyíltszíni települést felfedeznünk. A területen 16. századi ágyú, szakállaspuska és muskéta lövedékeket is találtunk, amelyek a légvonalban 1000 méterre található Szádvár 1567-es ostromával hozhatóak összefüggésbe.

Bükkzsérc-Hódostető (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). Az általunk korábban többször is átvizsgált lelőhely fémkeresőműszeres kutatása során 38 darab, zömében késő bronzkori és kora vaskori tárgy került elő. Közülük kiemelkedik egy bronzkard két összeillő darabja.

5. ábra. A bükkzsérc-hódostetőről készült LIDAR felvétel, valamint az itt előkerült depók és szórványleletek szóródása, valamint az erődítések térképe.

Bükkzsérc-Papphegyes (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). A bükkzsérci régióról készült új LIDAR felvételeinken vettünk észre egy eddig ismeretlen, kisebb méretű, sáncokkal erődített települést. A lelőhelyet késő bronzkori és kora vaskori tokosbaltával és lószerszámveretekkel sikerült kelteznünk.

Dédestapolcsány-Verebce-bérc (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). Az erődített település keleti bejáratának környékét kutattuk át. Az általunk 2012-ben lokalizált kora vaskori ostromnak újabb nyílhegyeit tártuk fel a sáncban és a település területén. Elkezdtük átfésülni a sánc mögötti településrészt is. Noha itt továbbra sem találtunk késő bronzkori leleteket, több olyan kora vaskori tárgy is előkerült (fibula, dísztü, csüngő), amelyek egyértelműen keltezik azt a településrészt, melyet az itt talált nyílhegyek tanulsága szerint támadás ért a Kr.e. 7. század első felében.

Domoszló-Középső-hegy (Heves megye). Az itt felfedezett, eddig kutatatlan erődített települést próbáltuk meg fémtárgyak segítségével keltezni, de csak késő középkori vaseszközöket találtunk a területén.

Felsőtárkány-Várhegy (Heves megye.) A Bükki Nemzeti Park Igazgatóságával együttműködve kutattunk az erődített település területén. Kiderült, hogy a késő bronzkori megtelepedés a sáncokon kívülre, a korábnál véltnél jóval nagyobb területre terjed ki. A település déli oldalán több, mesterségesen kialakított teraszsort is lokalizáltunk, amelyeken késő bronzkori fémtárgyakat – pl. lándzsahegy töredékét, törpenge darabját, valamint bronznyersanyag darabokat és késő bronzkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. Három korai szkíta bronznyílhegy arra utal, hogy a

késő bronzkor végén létrejövő erődített település élete a középső vaskor kezdetéig kitolható, egy római áttört lószerszámveret pedig azt bizonyítja, hogy a római császárkorral párhuzamos időszakban is élnek a területen.

Martonyi-Szűnyog tető (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). Folytattuk a korábban már kutatott – előző projektünk során két kincsegyüttest tártunk fel itt - késő bronzkori erődített település szisztematikus fémkeresőműszeres átvizsgálását. A területen 65 késő bronzkori tárgyat – pl. kardpenge töredéket, sarló töredékeket, öntecseket - gyűjtöttünk az itt töltött idő alatt. Előkerült egy vaslándzsából és egy ívelt hátú késből álló leletegyüttes is, ami a terület középső vaskori használatára utal. A fémtárgyak térképre vitelével látványosan rajzolódnak ki a település különböző aktivitási zónái, illetve a gazdagabb háztartások helyei. A lelőhelyen 2019-ben kutatáshozondákat ástunk a 2., aranytárgyakat tartalmazó depó előkerülési helyének környezetében, hogy a leletegyüttes kontextusát értelmezni tudjuk.

Mátraszőlős-Kerekbükke (Heves megye) folytattuk több mint 70 hektáros késő bronzkori erődített település 2007-ben megkezdett felderítését. Újabb kincsegyüttesre nem sikerült bukkannunk, de néhány késő bronzkori fémtárgyat sikerült gyűjtenünk.

Mátraverebély-Kőszirt (Heves megye) a környező tájat uraló magaslaton korábban őskori kerámiát találtunk. A területen fémtárgyakat nem sikerült felderítenünk, de a gyűjtött kerámiaanyag segítségével a magaslati települést egyértelműen tudtuk keltezni a Baden-kultúra időszakára.

Serényfalva-Zsidóvár (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). Az erődített települést egy késő bronzkori tokosbaltával és kelta vastárgyakkal tudtuk keltezni. Egy kidőlt fa gyökérzetében egy középső újkőkori ház összeégett tapasztástöredékeit és nagy számú edénydarabot tudtunk megfigyelni.

Szilvásvár-Alsónagyverő (Heves megye). Folytattuk az eddig három depót rejtő lelőhely kutatását és ennek eredményeképpen 14 darab késő bronzkori és kora vaskori tárgyat gyűjtöttünk rajta. Egy fanyél maradványait tartalmazó tokosbalta köré kisebb szondát mélyítettünk, mivel körülötte tapasztott, égett felület nyomát figyeltük meg. A kutatás során a lelőhelytől nyugati irányban 200 méterre egy újabb településnyomot találtunk. Rajta többek közt egy vésett díszítésű tokosvéső is került elő.

6. ábra. Bronz tokosbalta, nyelének famaradványával Szilvásvár-Alsónagyverőről.

Rezi (Zala megye). Az erődített településen 3 késő bronzkori tárgy töredéket gyűjtöttünk össze. Az itt előkerült törpenge, a sarlótöredék és az apró öntecs darab biztosan keltezi a lelőhelyet.

Tátika (Zala megye). A késő bronzkori és kora vaskori földvár területén 48 késő bronzkori és kora vaskori bronz tárgyat, valamint számos középkori leletet gyűjtöttünk össze.

Tállya-Óvár (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). A korábban általunk már kutatott, egy depót rejtő lelőhelyen folytattuk a felderítést. Mindössze néhány késő bronzkori tárgyat találtunk itt, de a sáncok mentén 15 kelta bronz és vas tárgy került elő. A sáncok 15-20 méteres sávjában szóródó

pajzsveretek, lándzsák, fibulák és kardpenge töredékek feltehetően egy egykori rajtaütés vagy ostrom emlékei lehetnek.

Varbóc-Ördögát-hyuk (Borsod-Abaúj-Zemplén megye). A barlang előtti területen szkíta kori nyílhegyeket és dísztüket, valamint nyersvasrögöket és tokos vaseszközöket találtunk.

A fentiekén kívül az alábbi Zala megyei lelőhelyeken végeztünk még fémkeresőműszeres leletfelderítést: *Muraszemenye-Aligvári mező, Tornyiszentmiklós-Nagyszegi dűlő, Kemendollár-Várdomb, Páka-Új-hegy.* A vizsgált területek mindegyike lakott volt az őskorban, de rajtuk nem találtunk őskori fémanyagot.

2.4. Feldolgozásra megkapott, mások által felderített depóleletek

Vác határa (Pest megye). A váci múzeumtól kaptuk meg az általuk hitelesített, fémkeresős által talált depót. A leletegyüttes többek közt kocsi alkatrészeket – tengelydíszeket és egy vezetőszárat – tartalmaz. A megtalálóval felvettük a kapcsolatot és közösen felkerestük a lelőhelyet, illetve pontosan dokumentáltuk a megtalálás körülményeit a tárgyak elhelyezkedését.

Hévizgyörk határa (Pest megye). Az előző depó bejelentője egy általa talált bronz tokosbaltákból és nyersanyaglepenyéből álló depót átadott a váci múzeumnak. A tárgyakat megkaptuk feldolgozásra és dokumentáltuk az előkerülési körülményeket. A lelet megtalálójától megszereztünk egy általa talált, pontos lelőhellyel bíró középső rézkori csákányt is.

7. ábra. Kocsi alkatrészeket tartalmazó bronzkincs Hévizgyörkről.

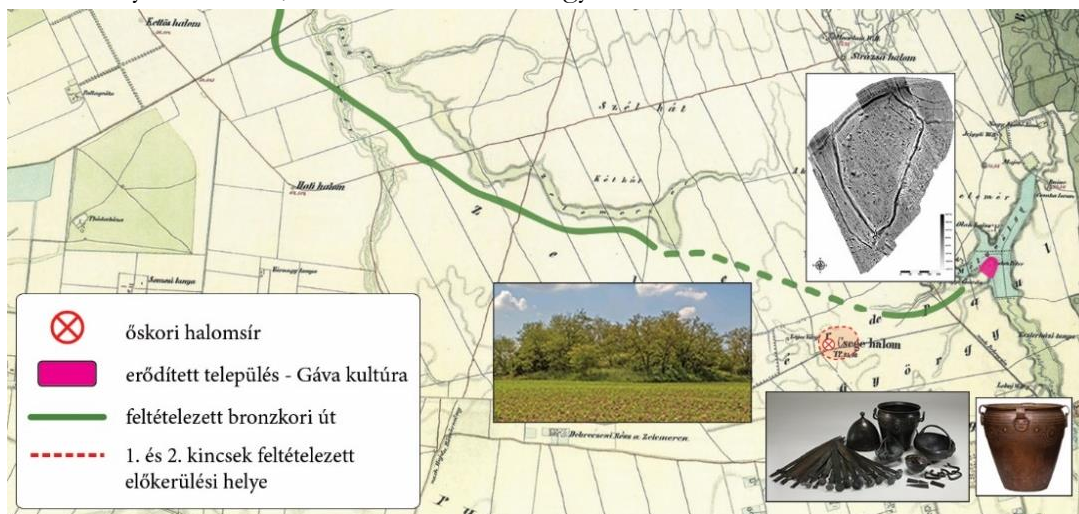
Fegyvernek (Jász-Nagykun-Szolnok megye). A szolnoki múzeumtól feldolgozásra megkaptunk egy csatornaásás során előkerült késő bronzkori (HaB1 periódus) depót. A csaknem 60 darab tárgyat tartalmazó kincs együttes hitelesítését és restaurálását elvégeztük.

2.5. Korábban előkerült depóleletek hitelesítése

A kutatási programban megpróbáltuk hitelesíteni, néhány korábban előkerült, híres kincslelet lelőhelyét, hogy kontextusuk felderítésével adatokat gyűjtsünk az egyes deponálási cselekmények motivációinak megértéséhez.

A Hajdúsági Múzeummal együttműködésben sikerült körülhatárolnunk az 1858-ban *Hajdúböszörmény* határában előkerült, európai hírű késő bronzkori kincslelet lelőhelyét. A bronzedényekből, kardokból és sisakokból álló kincs előkerülésének feltételezett helyén, az ún. Csege-halom környezetében terepbejárást végeztünk, majd geofizikai felméréssel és fémkeresőműszerekkel is átvizsgáltunk egy kb. 2 hektárnyi felszínt. Geofizikai vizsgálat és szisztematikus leletgyűjtés segítségével kutattuk át a kincs lelőhelyétől 1,5 km-re található késő

bronzkori erődtített települést (*Zelemér*) is, ahol e legszebb leletünk, egy gondosan összehajtogatva deponált, díszített, késő bronzkori lemezöv volt. A környező területen 3 új, a HaB1 periódusba keltezhető lelőhelyet találtunk, ahol számos bronztárgyat is felderítettünk.

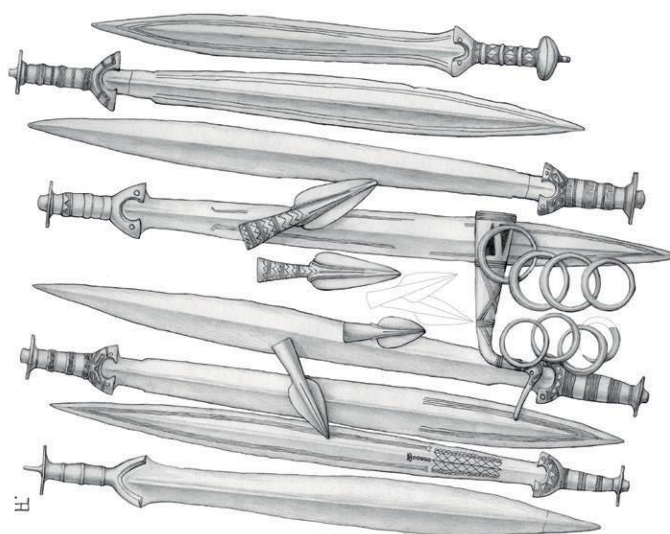

8. ábra. Az 1858-ban és a 2000-es években előkerült hajdúböszörményi depók lelőhelyének és régészeti kontextusának rekonstrukciója

Azonosítottuk és átkutattuk a Kőszegi-hegységben, az 1840-es években előkerült *óbázi* sarlókincs előkerülési helyét.

Feldolgoztuk a *Hadtörténeli Múzeumba* az elmúlt évszázadban bekerült, eddig ismeretlen késő bronzkori leletegyütteseket, közülük egy védőfegyverzeti elemeket is tartalmazó leletegyüttest.

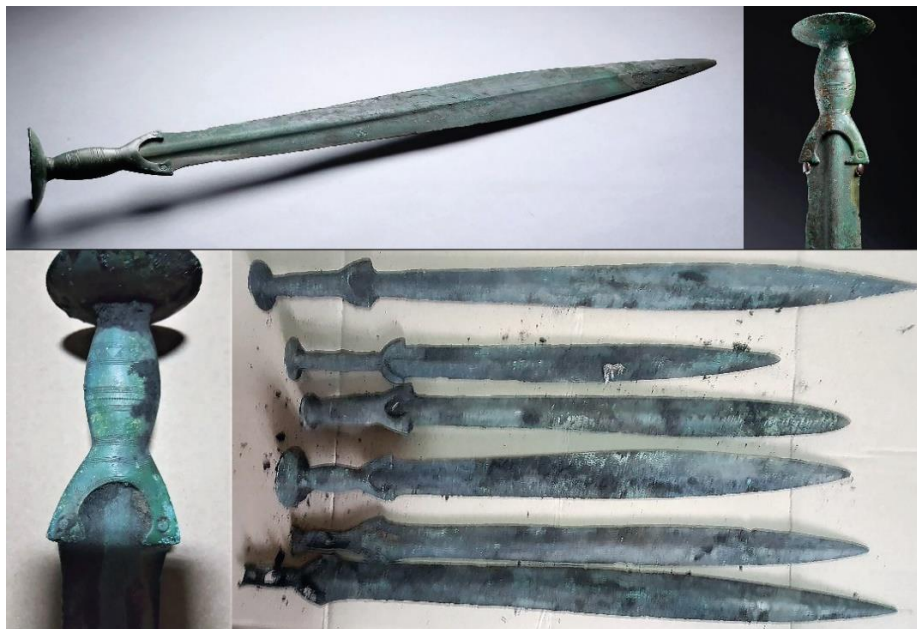
Tarbay J. Gábor 2017 őszén a *British Museum*-ban, az 1900-as évek elején Angliába került, magyarországi lelőhelyű késő bronzkori, arany-és bronz együtteseket gyűjtötte fel és dokumentálta. Sikerült felkutatnia és feldolgoznia a híres Paks és Dunaföldvár közötti aranyleletet és a zsujtai bronzkincset. A kutatómunka során a múzeum gyűjteményébe került egyéb magyarországi bronzkori fémtárgyakat és leletegyütteseket is katalógusba vette.

9. ábra. A zsujtai depó rekonstrukciója.

2.6. Fémkeresős rablók által talált kincsegyüttesek nyilvántartása és nyomon követése

A program megkezdésekor létrehoztunk egy adatbázist (*Bronzradar*), amelybe folyamatosan rögzítettük azokat az illegális úton feltárt kincsegyütteseket, amelyeket internetes piaci oldalakon, aukciós házak oldalain, vagy fémkeresős közösségi oldalakon tűntek föl. Ennek segítségével nyomon tudjuk követni az illegálisan felszínre került depók útját feltűnésüktől a piacra kerülésükig.

10. ábra. Illegális fémkeresősök által talált bronz kardokból álló bronzkincs ismeretlen magyarországi lelőhelyről (lent). A leletegyüttes egyik kardja, amelyet 2018-ban egy nyugat-európai aukciós ház bocsátott árverésre (fent)

3. Az előkerült leletek és leletegyüttesek elsődleges feldolgozása

A program végéig (2019. december 31.) az általunk feltárt összes depó és szórvány fémtárgy tisztítását, restaurálását és konzerválását elvégeztük. A tárgyakról publikálásra alkalmas fotókat készítettünk, az előkerült depók tárgyait pedig le is rajzoltattuk.

A szeged-gyálaréti aranykincs tárgyainak a budapesti neutronközpontban készítettük el az anyagösszetétel vizsgálatát. A szegedi aranytárgyakkal együtt, a következő, korábban általunk talált, hasonló korú aranytárgyakat is megvizsgáltattuk: Baks-Temetőpart arany hajfonatkarikákat, Abasár-Rónya-bérc arany lemeztárgy párt, Bükkzsérc-Hódos-Tetőn talált aranylemezt.

Naprakésznek mondható a feltárt depók, szórvány fémtárgyak, valamint a felgyűjtött kő- és kerámianyag térinformatikai feldolgozása is. A tárgyak szóródása LIDAR, illetve szintvonalas térképekre került, Szilvásvár-Kelemenszéke és Martonyi-Szúnyogos-tető esetében pedig a tárgytipusok szerint kategorizált leletszóródást elemző térképeket szerkesztettünk.

Több erődített településen pontosítottuk a korábbi felméréseket: új térképet készítettünk Tállya-Óvár, Szilvásvár-Kelemenszéke, Bükkzsérc-Hódostető és Felsőtárkány-Várhegy lelőhelyekről.

A feltárásaink során nagy mennyiségű földmintát vettünk paleobotanikai maradványok megszerzése miatt. A kb. 250 kg földminta flotálása elkészült, az anyagot pedig Mervel Máté régész-paleobotanikusnak adtuk át feldolgozásra, aki 2019-ben megvédett szakdolgozatát ezek felhasználásával készítette el, illetve erre alapozza 2019 őszén megkezdett doktori ösztöndíjas kutatásait.

4. Új narratívák a deponálásról

Kutatásaink legfontosabb eredménye, hogy az általunk feltárt sokféle és a korábbiaknál szélesebb leletösszefüggésben megismert depók segítségével új szempontokat tudtuk hozzáadni ennek a különleges régészeti jelenségnek az értelmezéséhez. Egyértelműen bizonyíthatóvá vált, hogy a bronzkori deponálási szokás egy rendkívül sokszínű és összetett eseménysor, ezért az egyes kincsek történetének rekonstruálása nem lehetséges egyetlen gondolati modell keretein belül. A projekt folyamán felfedezett leletgyűtéseink arra mutatnak rá, hogy a Kárpát-medencei késő bronzkori deponálások, valójában teljesen különböző okokra visszavezethető történések, rituálék és motivációk lenyomatai, amelynek értelmezésében a nemzetközi szakirodalomban felvetett különböző narratívák – ld. profán versus szakrális - jól megférnek egymás mellett.

Munkánk során kiemelt figyelmet szenteltünk a kincsleletek és az egykori táj kapcsolatának a vizsgálatára is. Több lelőhelyünk (pl. Mezőberény, Szilvásvárad-Kelemenszéke, Aggtelek) példája is bizonyítja, hogy ezt a kapcsolatot szabályosságok jellemzik. Világosan felismerhető, hogy a bronzkori ember számára az egész táj ritualizált, ahol a depók ennek a mentális tájnak a közösség számára különböző okokból fontossá vált csomópontjait jelezhetik.

5. A kutatási program eredményeinek bemutatása és közzététele

A projekt időszaka alatt 28 publikációban ismertettük eredményeinket. Ezek közül 16 angolul és németül, 12 pedig magyarul (5 esetben hosszabb angol rezümével) jelent meg. Fontos célkitűzésünk volt, hogy a régészet iránt érdeklődő nagyközönséghez és a civil fémkeresősökhöz is eljusson kutatásunk híre, ezért 4 tudományos ismeretterjesztő jellegű cikket is közzétettünk. 2019-ben egy projektünk eredményeire épített, gazdagon illusztrált könyvben foglaltuk össze a bronzkori deponálás jelenségét. A könyv kisebb változtatásokkal angol nyelven is megjelent. (A publikációk részletes felsorolását ld. az NKFI-EPR közlemények oldalán).

Eredményeinket 24, az alábbiakban felsorol konferencián és előadáson ismertettük. Igyekeztünk hangsúlyt fektetni arra, hogy minél több ismeretterjesztő jellegű, a nagyközönségnek szánt előadáson, illetve a legkülönbözőbb médiafelületeken is közzé tegyünk kutatóprogramunk eredményeit:

1. Szabó G.: Horte und befestigten Siedlungen. Neue Beobachtungen zu Gliederung, Organisation und Funktionen der spätbronzezeitlichen befestigten- und Höhensiedlungen in Ungarn. Fortifications: the Rise and Fall of Defended Sites in the Late Bronze and Early Iron Age of South-East Europe. Timișoara, 11.11-13th, 2015.
2. Szabó G.: Adatok a késő bronzkori deponálási gyakorlat topográfiájához. ΜΩΜΟΣ – Őskoros Kutatók IX. összefoglaló - A rituálé régészete. Miskolc, 2015. 10. 14-16.
3. Szabó G. - Bíró P. - Paár F.: Bronzkincs a tájban. Topográfiai és geográfiai módszerek alkalmazása a késő bronzkori deponálási gyakorlatának megismeréséhez. Magyarország Régészeti Topográfiája. Múlt, jelen, jövő. Konferencia. Budapest, 2015. május 11-13.
4. Tarbay J. G.: Késő bronzkori depó Oltárcról, avagy a rituálé vizsgálata makroszkópikus és mikroszkópikus jegyek alapján. ΜΩΜΟΣ – Őskoros Kutatók IX. összefoglaló - A rituálé régészete. Miskolc, 2015. 10. 14-16.
5. Szabó G.: Aktuális bronzkor. Előadás a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban. 2015. május 20.
6. Szabó G.: Várak, kincsek, rablók nyomában az őskori Magyarországon. Előadás a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban. 2015. május 20.
7. V. Szabó G.: Schätze in der Landschaft. Ergebnisse und Fazit eines neuen ungarischen Projektes. Bécs, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Orientalische und Europäische Archäologie. Az Osztrák Akadémia Régészeti Intézete által felkért előadás. 2016. 11. 09.
8. V. Szabó G. - Tarbay J. G.: Kincsek és héroszok a bronzkori Európában. Miskolc, Herman Ottó Múzeum. Felkért előadás. 2016.03.09.

9. V. Szabó G. - Tarbay J. G.: Rablók vagy leletmentők – avagy régész vagy illegális fémkeresős tárja fel a kulturális örökségét? Budapest, ELTE BTK, Kutatók Éjszakája 2016. 09. 30.
10. V. Szabó G. - Tarbay G.: Keressünk kincset. Kutatók Éjszakája az ELTE BTK Régészettudományi Intézetben. 2017. szeptember 29.
11. V. Szabó G.: A késő bronzkori hegyvidéki erődített települések funkciójáról a fémleletek tükrében. Őskori és római erődítések s továbbélésük a középkorban. A Castrum Bene Egyesület XXII. vándorgyűlése. Pécs-Szigetvár, 2017. május 26-28.
12. V. Szabó G.: A második hajdúböszörményi szitula és kapcsolatrendszere. „Áldozat. Nyomozás egy újonnan előkerült késő bronzkori bronzedény ügyében” című konferencia. Hajdúböszörmény 2017, február 8.
13. Tarbay, J. G., What is inside in the bronze weapons and tools? Archaeometallurgical Characterization of Late Bronze Age Metal Artefacts by Neutron Methods. NINMACH 2017: Neutron Imaging and Neutron Methods in Archaeology and Cultural Heritage 2017. Budapest, 2017 October 11-13.
14. Tarbay, J. G.: Defects and causes during the casting of socketed axes. 14th Nordic Bronze Age Symposium, Oslo, 2017. 06. 6–10.
15. V. Szabó G.: Lassan elfogynak a kincsek Az ELTE BTK Régészettudományi Egyetem bronzdepó-kutató programjának újabb eredményei. Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat - Magyar Nemzeti Múzeum, 2018.05.12
16. V. Szabó G.: Szilvásvárad-Kelemenszéke - Patek Erzsébet nyomában. Konferencia Patek Erzsébet születésének 100. évfordulójára, 2018.12.11.
17. V. Szabó G.: Bronzkori harcosok, bronzkori főnökök. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2018.05.26
18. V. Szabó G.: A vas fiai. Háborúk, harcosok, fegyverek a kora vaskori Kárpát-medencében. MNM 2018.10.04.
19. V. Szabó G.: Die Goldbeinschiene, das Panzerdepot und das Schwertpaar. Neue Narrativen zur Ideologie von der spätbronzezeitlichen Kriegerelite aufgrund drei neuen ungarischen Waffendepotfunde. Fulda, Uni. Frankfurt-DAI, Materialisation of Conflicts. 2018.09.25-28.
20. V. Szabó G.: Pre-Gáva, Proto-Gáva, Gáva. Die ungarische Tiefebene in den HaA und HaB Perioden. Temesvár. Vor- und Frühgesch. Mus. Berlin.-München Uni.-Mus. Timisoara. Local Traditions, Culture Contact or Migration? The pottery of Cruceni-Belegiš-Gáva type as a chronological and cultural marker in Southeastern Europe. 2018/10.9-10
21. V. Szabó G.: Várak, kincsek nyomában. Az ELTE BTK RI bronzkincs kutató programja. (Előadás a Gödöllői Régészeti Bázison, a Közösségi Régészeti Egyesület tagjainak. 2019.03.29.)
22. V. Szabó G.- Bíró P.: Őskori tájhasználat a Szilvásvárad-Kelemen-széki késő bronzkori erődített település példáján. ΜΩΜΟΣ – Őskoros Kutatók XI. Összejövedele – Környezet és ember. BTM, 2019. 04. 10-12.
23. V. Szabó G.: Ősi rituálék nyomában. Új régészeti kutatások az aggteleki Baradla-barlangban. (Előadás a Kutatók Éjszakáján, ELTE BTK RI, 2019.09.27.)
24. Szabó G.: Auseinandersetzungen in spätbronzezeitlichen und früheisenzeitlichen befestigten Siedlungen in Nordostungarn. (Prehistoric Conflict Research. The Early History of War and Conflict. 2019 10.7-9, Frankfurt am Main.)

Míndezek mellett 2017-es őszi félévében V. Szabó Gábor és Tarbay Gábor az ELTE BTK Régészettudományi Intézetében „Bronzkori deponálási szokások” címmel szemináriumot tartott, amelynek során új eredményeink is bemutatásra kerültek. A projekt során feltárt anyagokra V. Szabó Gábor témavezetésével két BA, három MA szakdolgozat, valamint egy PhD disszertáció épült.

A Magyar Nemzeti Múzeumban a „Régészeti kutatások Magyarországon” című 2016-os poszter kiállításon „Késő bronzkori kincsegyüttesek felderítése és vizsgálata” című poszterünk szerepelt.

A projekt időszaka alatt több televízióknak (M1, M2, Duna, Ozone TV), rádióadónak (Kossuth, Inforádió) online és hagyományos napilapnak (Index, Quibit, Origo, 24.hu, The Sun stb.) adtunk interjút az aggteleki és a gyálaréti kincsleleteinkről.

6. Társadalmi hasznosulás

A projekt során külön figyelmet szenteltünk arra, hogy terepi munkánkba minél több „civil”, szakmánkon kívüli személyt és helyi közösséget is bevonjunk és ezzel az örökségvédelem iránt elkötelezett „sejtek” kialakulását segítsük. A jövőben az illegális fémkeresőzés és a régészeti örökség megmentésének ez lehet a legsikeresebb stratégiája.